

Концепція НУШ та Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» як основа навігації початкової освіти

Професійний розвиток учителів початкових класів як умова якості початкової освіти в умовах воєнного стану

*Любов ПОКРОЄВА,
ректор Харківської академії неперервної освіти,
доктор філософії, доцент,
заслужений працівник освіти України*

У статті актуалізовано необхідність професійного розвитку педагогічних працівників в умовах перманентних змін, пов'язаних із реформуванням загальної середньої освіти на засадах Концепції «Нова українська школа»; розкрито систему підвищення кваліфікації вчителів початкових класів у КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»; актуалізовано основні напрями професійного самовдосконалення педагогів.

Ключові слова: професійний розвиток, система підвищення кваліфікації, безпечний освітній процес, провайдер освітніх реформ, пролонговані методичні заходи, цифрова грамотність, ментальне здоров'я, психолого-педагогічна підтримка.

Початкова школа – важлива складова трансформації системи освіти, оскільки від якості сформованості в молодших школярів ключових компетентностей залежить успішність подальшого здобуття освіти учнями / ученицями базової школи – громадянами нашої країни, які будуть відновлювати Україну в післявоєнний час, вести вперед її економіку, бути на захисті миру та свободи.

В умовах воєнного стану в Україні початкова школа першою стикається з багатьма проблемами: початком навчання в школі за дистанційною формою, організацією безпечного освітнього процесу, реалізацією Державного стандарту початкової освіти, наданням учасникам освітнього процесу психологічної підтримки, забезпеченням наступності з дошкільною освітою тощо.

Місто Харків і Харківська область знаходяться поблизу зон активних бойових дій, що вже більше трьох років унеможливує здійснення освітнього процесу в очному форматі та спричинило серйозні труднощі в організації навчання учнів, особливо початкових класів. Тривале дистанційне навчання – серйозна перешкода якості освіти: уроки «через екран», комунікація засобами соціальних мереж і цифрових технологій, переважно цифрове читання, малорухомий спосіб життя, обмежена можливість для ігрової діяльності, складність виконання домашніх завдань та ін. Окрім того, постійні повітряні тривоги, обстріли, руйнування будівель, загибель рідних, близьких і військових, неможливість виспатися – усе це є щоденним стресовим життям наших дівчаток і хлопчиків уже четвертий рік.

Але й у таких складних умовах заклади освіти Харківської області вже 5-й рік працюють у напрямі реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції «Нова українська школа». Харківська академія неперервної освіти є

регіональним закладом післядипломної педагогічної освіти, що організовує реалізацію державної освітньої стратегії, є провайдером освітніх реформ. Каскадним методом за рахунок державної субвенції підготували всіх учителів початкових класів, а також учителів 5-6 класів до особливостей роботи в НУШ й до впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, до роботи за модельними навчальними програмами та до викладання інтегрованих курсів. У всіх освітніх програмах курсів підвищення кваліфікації ХАНО розкривається сутність ціннісного, компетентнісного підходів, принципу дитиноцентризму, які є базовими в НУШ.

Про що думають наші діти, сидючи перед екранами моніторів під час дистанційних уроків? За допомогою яких прийомів наші вчителі мотивують їх до опанування нового навчального матеріалу й формують необхідні вміння та навички? Як адаптують освітні програми, методики й технології навчання до освітніх потреб учнів і учениць своїх класів? Забагато питань, але фахівці Харківської академії неперервної освіти допомагають педагогам нашого міста й області знайти практичні відповіді на всі.

Нині вчителі, здобувачі освіти й батьки здобувачів освіти обізнані з таким поняттям як освітні та навчальні втрати, тож усвідомлюють необхідність їх надолуження. Розроблені Міністерством освіти і науки України рекомендації з подолання освітніх утрат допомагають учителям визначити складність навчальних утрат учнів/учениць. Але для того щоб побудувати траєкторії надолуження цих утрат, педагогам іноді не вистачає знань, умінь, корисних ресурсів, а також досвіду, який тільки створюється.

Особливе місце в розумовому розвитку дітей на початковому етапі навчання належить читанню. Проте в реаліях щоденної стресової ситуації для того, щоб навчити молодших школярів читати, недостатньо тільки читати – треба відновити й розвинути ті психічні процеси, що лежать в основі навички читання. Навчання читання (швидко та з розумінням прочитаного тексту) є обов'язковою умовою для навчання розв'язувати задачі й навіть для виконання фізичних вправ.

Для того щоб підготувати вчителів початкових класів до результативного подолання в організації освітнього процесу зазначених викликів, що зумовлені нововведеннями реформи за Концепцією «Нова українська школа» та особливостями воєнного стану, у Харківській академії неперервної освіти створено цілісну систему професійного розвитку педагогів:

1) розширення знань і вдосконалення професійних компетентностей учителів відбувається під час навчання на курсах підвищення кваліфікації;

2) у вчителів є можливість зануритися в якусь одну, важливу для них тему через поглиблене навчання на тематичному спецкурсі або тематичному тренінгу;

3) учителі початкових класів (й інші вчителі Харкова та Харківської області) можуть вибрати комфортні для них форми професійного розвитку протягом більш тривалого часу шляхом участі в пролонгованих методичних заходах (воркшопах або в педагогічних школах-лабораторіях).

Актуальність, змістовність, практична спрямованість, інтерактивність, науковість, різноманітні активності – пріоритетні ознаки навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації, тематичних спецкурсах і методичних заходах.

Протягом кожного навчального року в ХАНО вчителям надається можливість набути нових знань і компетентностей з актуальних для початкової освіти тем – щодо збереження ментального здоров'я, цифрової грамотності, психолого-

педагогічної підтримки, інклюзивної освіти (тренінги, воркшопи, педагогічні майстерні, методичні кластери, марафони тощо).

Значна увага приділяється посиленню психологічної допомоги дітям та учням. Це завдання обумовлено тим, що явища повномасштабної війни вкрай негативно впливають на загальний психолого-емоційний стан і взаємопов'язані з ним навчальні можливості учнів. Війна призвела до суттєвих психологічних утрат здобувачів освіти, які проявляються в депресії, зростанні страху, тривожності та стурбованості, втраті мотивації до навчання, апатії, розгубленості та неухважності.

Формування соціально-емоційних навичок – актуальний напрям в освіті. Розвинені соціально-емоційні навички – це передумова подолання викликів після травми, стресу, відчуття невпевненості в майбутньому. Треба навчити педагогів, а через них – учнів знаходити орієнтири, мати силу волі й мобілізувати свої когнітивні, соціально-емоційні ресурси – такі речі в момент кризи дуже важливі. Відповідну програму підвищення кваліфікації ми запровадили в ХАНО.

Науково-педагогічні й педагогічні працівники Харківської академії неперервної освіти кожного навчального року створюють нові, сучасні, практико зорієнтовані освітні програми курсів підвищення кваліфікації та тематичних спецкурсів, різні за обсягом (від 6 до 90 годин). Наприклад, у 2024/2025 н. р. розроблено/оновлено такі: «Компетентісно зорієнтоване навчання в початковій школі», «Освітні втрати в початковій школі: практичні кроки для їх подолання», «Професійні компетентності вчителя початкових класів для подолання навчальних утрат із математики», «Педагогіка гри в роботі вчителя початкових класів», «Якісне навчання в початковій школі: теоретичні засади та шляхи виявлення особистісного зростання здобувачів початкової освіти», «Виховний аспект в освітньому процесі сучасної початкової школи: подолання викликів», «Сучасна початкова школа: компетентісно зорієнтований підхід», «Підвищення якості початкової освіти: долаємо освітні втрати», «Інклюзивна освіта. Складові ефективної взаємодії» (для асистентів учителів інклюзивних початкових класів), «4К» в початковій освіті».

Зазначені програми входять до складу Комплексної програми підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, **тому кожен учитель може щорічно вибрати для себе необхідні й цікаві теми для свого професійного розвитку, залежно від інтересів і потреб.**

Ураховуючи перманентні зміни в нормативній базі освітньої сфери, які відбуваються останні роки, в усі освітні програми курсів підвищення кваліфікації включені теми щодо чинної нормативної бази освітнього процесу, безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в початкових класах, актуальних тенденцій в освіті, зокрема в початковій, моделювання уроку, формування ключових компетентностей, упровадження інклюзивної освіти, збереження психічного й фізичного здоров'я, надання психоемоційної підтримки учасникам освітнього процесу, розвивальних і відновлювальних можливостей соціально-емоційного навчання, шляхів надолуження освітніх утрат, оцінювання тощо, використання гри та ін.

Інноваційною формою підвищення кваліфікації вчителів початкових класів є залучення педагогів до навчальних тренінгів, ініційованих в Україні різними проєктами та програмами. Так, Харківська академія неперервної освіти здійснює підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, класних керівників (5-6 класи) закладів загальної середньої освіти за програмою «СЕН «Зерна»: розвиток

соціально-емоційних навичок та підтримка благополуччя дітей і педагогів» (у форматі онлайн-тренінгів). У червні 2025 року розпочато організацію навчання вчителів початкових класів за проєктом «Перезавантаження НУШ: 1-4 класи».

Науково-педагогічними працівниками Харківської академії неперервної освіти напрацьований чималий досвід навчання вчителів початкових класів організації та здійснення освітнього процесу за дистанційною формою, способів формування ключових компетентностей молодших школярів, шляхів реалізації компонентів НУШ, використання гри та цифрових інструментів в освітньому процесі початкової школи, навчання дітей з особливими освітніми потребами, збереження психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Для популяризації цих ефективних практик підготовлено видання «Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід», авторами статей якого є викладачі й методисти Харківської академії неперервної освіти, педагогічні працівники закладів дошкільної освіти, учителі початкових класів. Усі автори надали аргументовані методичні рекомендації щодо актуальних напрямів організації освітнього процесу в початкових класах за дистанційною формою, поділилися своїм першим досвідом тривалого дистанційного навчання молодших школярів, розповіли про те, як готують дошкільників до навчання в новій українській школі, а також описали свої досягнення в реалізації Концепції НУШ; надали рекомендації щодо здійснення навчання та підтримки учнів/учениць з ООП.

Сподіваємося, що матеріали науково-методичного журналу «Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід» допоможуть учителям початкових класів у професійній діяльності й мотивуватимуть педагогів до власних професійних пошуків, до узагальнення свого педагогічного досвіду.

Дякуємо за співпрацю всім, хто відгукнувся та на сторінках цього науково-методичного видання поділився актуальними думками, порадами, що допоможуть педагогам у розбудові нової початкової школи.

Наразі це особливо важливо, адже Міністерство освіти і науки України оголосило про перезавантаження початкової школи, підготовку змін до Державного стандарту початкової освіти.

Радимо також ознайомитися з матеріалами, які підготовлені науково-педагогічними працівниками ХАНО та педагогами закладів освіти Харківської області. Матеріали розміщені на сайті КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», головна сторінка, розділ «Бібліотека».

Тематичні випуски науково-методичного журналу Харківської академії неперервної освіти «Джерело педагогічних інновацій»:

- «Оновлена початкова школа» (випуск № 2 (22), 2018);
- «STEM-освіта – нова стратегія в навчанні» (випуск № 1 (29), 2020);
- «Дистанційна освіта» (випуск № 2 (30), 2020);
- «Дистанційне оцінювання» (випуск № 3 (31), 2020);
- «Розвивальне навчання ДРiМ – лiдер Нової української школи» (випуск № 4 (32), 2020);
- «Педагогіка партнерства у практичній діяльності закладів освіти» (випуск № 2 (34), 2021);
- «Нова українська школа: ціннісні орієнтири та нові технології» (випуск № 2 (38), 2022);

- «Розвиток критичного мислення в умовах упровадження нових державних стандартів в освіті» (випуск № 3 (39), 2022);
- «Нова українська школа: наступність і перспективи» (випуск № 4 (40), 2022);
- «Безпечна освіта» (випуск № 1 (41) 2023);
- «Особливості виховання в Новій українській школі» (випуск № 2 (42). 2023);
- «Професійний розвиток педагога: нові вимоги та нові рішення» (випуск № 1 (45), 2024);
- «Цифрові технології в освітньому процесі НУШ» (випуск № 3 (47), 2024).

Як організувати адаптований освітній процес

Маріанна КОЧЕНГІНА,

кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри методики дошкільної та початкової освіти

У статті порушено питання необхідності адаптації компонентів освітнього процесу, а також технологій та методик навчання учнів /учениць, які проживають і навчаються поблизу зон бойових дій. Визначено особливі труднощі життєдіяльності й навчання цих дітей: вплив токсичного стресу, відсутність можливості повноцінно грати, читати паперові книжки, тривале дистанційне навчання. Запропоновано поради щодо адаптації освітнього процесу до особливостей інтелектуального, пізнавального, мовленнєвого, соціально-емоційного розвитку здобувачів початкової освіти, які навчаються поблизу зон бойових дій.

Ключові слова: учні початкових класів, надолуження освітніх утрат, токсичний стрес, адаптація освітнього процесу, методики та технології навчання.

Чому учні та учениці початкових класів, які живуть і навчаються поблизу зони бойових дій, потребують адаптованого освітнього процесу, особливих методик і технологій навчання?

Війна зруйнувала життя дітей і дорослих у нашій країні. Діти під час збройних конфліктів страждають найбільше, тому що в них не вистачає необхідних ресурсів для протидії постійному стресу й відновлення. Дитинство в умовах війни, без вільних, рухливих і спортивних ігор на подвір'ї разом із друзями, без навчання в класі разом з іншими дівчатками та хлопчиками в красивій рідній школі, без можливості спокійно відпочити й виспатися, не прокидаючись від звуків сирен, – це страшно.

Діти, які разом із батьками залишилися у Харкові й Харківській області, живуть саме в таких умовах – під звуки постійних сирен і «шахедів», прильотів, навчаються «через екран», не всі гуляють і грають на свіжому повітрі разом із друзями та, ймовірно, майже ніколи не навчалися за партами в школі.

Саме тому вчителі нашого міста й області створюють власні технології навчання, ураховуючи особливості учнів своїх класів, поєднуючи методики та можливості цифрових технологій. Дивовижними результатами їхньої праці є те, що учні 1-х класів, чиє навчання відбувалося «через екран», уміють читати, списувати